

Tayfun Mater: Sykes-Picot Antlaşması 104 Yaşında

Posted on 19/05/2020

Sykes - Picot antlaşmasıyla tanışmam 1970 yılıdır. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde zorunlu ders olan İnkılap Tarihi hocası Rusya'dan göç eden Türkçü Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın oğlu olan Prof. Dr. Yuluğ Tekin Kurat'tı. Siyasi nedenlerden dolayı hoca bizi hiç sevmezdi, biz de onu sevmezdik. Dersi sırasında ciddi tartışmalar çıkar ve hoca sık sık protesto edilirdi.

Kocaman üçlü amfide dersi verir ve bir çok arkadaşımız da dersi geçemezdi. Hoca Sykes-Picot anlaşmasına büyük bir önem atfederdi. Biz de mecburen anlaşmayı öğrendik. 50 yıl sonra ise, dünyadaki değerlendirmeler de epeyi değişti ve anlaşma 100 yıl veya 50 yıl öncesindeki önemini büyük ölçüde yitirdi ama tabii ki Büyük Savaş'ın perde arkasını öğrenmek için incelenmeyi hak ediyor.

Britanya İmparatorluğu için, sonradan Birinci Dünya Savaşı olarak adlandırılacak Büyük Savaş'ın 1914'ten 1916'ya kadar uzanan dönemi pek içaçıcı değildi.

Çanakkale'de yenilgi, Mezopotamya'da sıkışıklık, Arap yarımadasında, Suriye ve Irak'taki Osmanlı'nın direnişi durumu güçleştirmişti. Britanya'nın Mısır Yüksek Komiserliği sorumlu olduğu bölgede Osmanlı yönetimine karşı bir ayaklanma planlamak için çalışıyordu.

ARAP BÜROSU KURULUYOR

Bu geniş topraklarda kimin egemen olacağı konusu uluslararası bir mutabakat

gerektirmekteydi. Suriye bölgesinde Fransa'nın çıkarlarının korunması, Irak'ta ise petrolden dolayı Britanya hakimiyeti olmalıydı.

Dışişleri görevlisi Mark Sykes'in önerisiyle 1916 başında Kahire'de Arap bürosu kuruldu. İngiltere'den Arabistan konusunda uzman personel getirildi ki bunlar arasında Arap ayaklanmasını yönetecek T. E. Lawrance de vardı. Büro aslında Britanya İstihbaratının bir yan kuruluşuydu ve elinde askeri ve mali büyük olanakları vardı.

GIZLI ANTLAŞMA

Osmanlı yönetimine karşı koyabilecek Arap liderliği ortada yoktu. Bunun için bir seçim yapıldı, liderlik için Mekke Emiri Hüseyin ile görüşmeler başladı. Aylar süren tartışmalı süreç sonunda Şerif Hüseyin'in liderliğinde anlaşmaya varıldı.

İsyan hazırlıkları hızla yürüdü ve Mayıs ortalarında Britanya Savaş Kabinesi yetkisiyle hareket eden Mark Sykes, Fransa'dan diplomat François George Picot'la birlikte tarihe Sykes-Picot antlaşması olarak geçen metni 16 Mayıs 1916'da imzaladılar.

Antlaşma gizli tutuldu, çok sınırlı sayıda insan arasında kaldı. Sadece Rusya'nın da onayının alınması için Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'un da bilgisine sunuldu.

Bazı tarihçiler Sazonov'un adını antlaşmaya ekleyerek üçlü bir hale getirir. Anlaşmaya göre Rusya'ya işgal ettiği Anadolu topraklarının yanı sıra İstanbul ve Boğazlar da verilecekti.

TROÇKI

Fransa Sivas'tan itibaren Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmının yanı sıra Mersin, Adana ve

İskenderun'dan başlayıp tüm Doğu Akdeniz'i, Britanya da Irak'ın Basra ve Bağdat bölgelerini yani petrolü alacaktı. Sonuçta tüm Arap Yarımadası iki emperyalist güç tarafından bölünüyordu.

Tabii ki bu Şerif Hüseyin'e verilen Arap devleti kurma vaadini karşılamadığı için de antlaşma gizli tutulmak durumundaydı.

Beklenmeyen bir şey oldu. Antlaşmanın imzalanmasından bir buçuk yıl sonra 1917 Ekim'inde Rusya'da devrim oldu, Dışişleri Komiseri Lev Troçki Çarlık Rusyası'nın arşivlerini karıştırırken Sykes-Picot antlaşmasını da buldu.

CEMAL PAŞA

Belgeleri Manchester Guardian gazetesine sızdırdı. Başta Ortadoğu olmak üzere tüm dünya ayağa kalktı. İttihat ve Terakki'nin Ortadoğu sorumlusu Cemal Paşa durumdan faydalanmak üzere harekete geçti. Ve Şerif Hüseyin'e İngilizlere karşı çıkması şartıyla gerçek bir otonomi önerdi.

Ama artık çok geçti.

Şerif Hüseyin ile oğulları isyandan geri dönemezlerdi ve neredeyse Kudüs düşmek üzereydi.

Osmanlı'nın kaybettiği savaş sonunda oğullardan Emir Faysal Suriye, Emir Abdullah Ürdün kralı oldu.

RUS DEVRİMİ

Sykes-Picot'u ilk reddeden Rusya'daki Bolşevik iktidar oldu. Altı yıl sonra da Mustafa Kemal Türkiye Cumhuriyetini kurarken antlaşmayla Türkiye topraklarında Fransa'ya verilen kısmı hükümsüz hale geldi.

Irak ve Suriye gelecekte 30 yıl içinde bağımsızlıklarını kazandılar. 1948'de İsrail kurdu.

Tam da burada, Ortadoğu uzmanı Eugene Rogan'ın Sykes-Picot'un Ortadoğu'nun sınırlarını çizdiği üzerine günümüzde de tekrarlanan inanışa dair uyarısı kayda değer:

“Oysa Sykes-Picot tarafından çizildiği şekliyle harita, bugünkü şekliyle Ortadoğu'ya hiç benzemez. Anlaşma daha ziyade Fransa ve Britanya'nın Suriye ve Mezopotamya'da istedikleri veya dolaylı idare ve denetim kurmakta özgür oldukları sömürge tahakkümü alanlarını belirledi.

100. YILDA

Antlaşmanın 100. yılında yapılan yeni değerlendirmelerde tarihçiler Sykes-Picot'u artık efsane olarak kabul etme eğilimdedir.

Antlaşma ham haliyle kaldı. 1921'de Kahire'de Irak'ın yaratılması, 1923'te Lozan'da Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve modern Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu aslında antlaşmanın sadece başarısız bir deneme olduğunu gösteriyor.

Filistinli tarihçi George Antonious “Sykes-Picot antlaşması akıllara zarar bir belgedir. Sadece en kötü haliyle açgözlülüğün, bir başka deyişle şüpheyle birarada olan ve böylece ahmaklığa yol açan bir açgözlülüğün ürünü olmakla kalmaz, aynı zamanda ürkütücü bir ikiyüzlülük olarak da göze çarpar.” (Osmanlı'nın Çöküşü)

Mark Sykes 1919'da İspanyol gribinden, Gertrude Bell (fotoğrafta) 1926'da intihar ederek, T.E. Lawrence 1935'te motosiklet kazasında hayatını kaybetti. Antlaşma, yaratıcılarına kişisel olarak pek bir fayda getirmedi.

Sir Mark Sykes (1879-1919)

Gezgin, Muhafazakar Parti milletvekili, Ortadoğu uzmanı, Britanya Savaş Kabinesi'nin diploması danışmanı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşımını belirleyen iki kişiden biri. Siyonizmin önde gelen destekçilerden olmasına rağmen hayatının sonuna doğru fikir değiştirdi. Görüşmeleri için bulunduğu Paris'te 16 Şubat 1919'da İspanyol gribi salgınında öldü.

François Georges-Picot (1870-1951)

Diplomat, avukat, askeri personel.

Mark Sykes'le beraber Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımını planladı. Fransa Sömürge Partisi üyesi olarak Büyük Suriye idealinin savunucusuydu. 1917-1919 arasında Fiistin ve Suriye'de yüksek komiser olarak görev yaptı. (TM/APA/ DB)

Dipnotlar & Kaynaklar

2015 yılında Penguin iki kitap yayınladı ve ilgiyle karşılandı. Türkçeye de çevrilen bu eserler 100 yıl sonra efsaneler ötesinde, gerçekçi ve soğukkanlı, Sykes-Picot değerlendirmeleri yaptılar.

- Eugene Rogan, The Fall of Ottomans. The Great War in the Middle East, 1914-1920

Osmanlı'nın Çöküşü, Ortadoğu'da Büyük Savaş, 1914-1920, İletişim Yayınları, 2017

- Sean McMeekin, The Ottoman Endgame War, Revolution and the making of the Modern Middle East, 1908-1923

Osmanlı'da Son Fasıl, Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenışı, 1908-1923, Yapı Kredi Yayınları, 2019.

Kaynak: bianet.org